

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY VII. — REUS, 1.er I 15 DE MARÇ DE 1926 — NUMS. 147 I 148.

Mercier i la cultura filosòfica

AQUEST gran bisbe, que acaba de morir en mig del respecte i de l'admiració universals, posseïa una personalitat rica en aspectes, tants com facetes un diamant. Es guanyà una immensa popularitat llavors de la gran guerra, quan el seu nom esdevingué símbol del més gran patriotisme. Encarnà en aquell moment la unitat nacional al seu país i arrastrà darrera d'ell tot un poble, aixecat en gest viril de protesta contra l'invasor. Intervingué, en altres ocasions en la vida de l'Estat belga, contribuint a encarrilar mants negocis d'Estat, i per a ningú era un secret la seva delicada actuació de consiliari prop d'algunes persones de la casa regnant.

Dins de l'Església la seva figura adquirí un relleu extraordinari. A part la seva gestió en pro dels interessos generals del Catolicisme organitzat en el sí de les Comissions cardenalícies, treballà intensament per l'unificació de les esglésies separades. Les Conferències de Malines, tingudes a iniciativa seva entre teòlegs anglicans i catòlics, per bé que fallades en llur immediat objectiu, establiren un contacte entre les confessions cristianes que tal volta més endavant porti a resultats positius en ordre a la unitat de la consciència religiosa.

Com a bisbe de Malines i com a primat de Bèlgica, provocà un intens refflorir del sentiment religiós entre els seus fidels i els seus clergues. A tots alligonà amb les seves famoses pastorals. Pels segons, que ell considerava l'aristocràcia de l'església, reservà la mellor part en l'exercici del seu ministeri. Qui hagi llegit *La vida interior* o les conmovedores *Lletres als meus seminaristes*, restarà captivat pel doll de sentiment que vessava d'aquell cor nobilíssim en el guiatge de les ànimes.

Cada un d'aquests caires oferiria matèria a un ample comentari. Deixant-los de banda, volem ara fixar l'atenció sols en la seva obra de pensador, la menys coneguda del públic profà, i que ha deixat, no obstant, una petjada ben característica.

* * *

Desideri Mercier, totjust acabada la seva carrera eclesiàstica, concebí la peregrina idea de ressucitar una filosofia que en el seu temps es considerava morta per a sempre; em refereixo a l'Escolàstica medieval, i concretament al sistema de filosofia de Sant To-

más d'Aquino. En el món intel·lectual l'intent de Mercier fou rebut amb notòria indiferència per alguns, amb evident hostilitat pels més. Ressucitar un mort, enc que sigui un sistema filosòfic, es tanmateix una empresa arriscada. No obstant, el propòsit reeixí, i l'èxit es deu a l'original manera que tingué Mercier d'entendre la restauració de l'escolasticisme. No volgué tancar-se, a l'estil dels tomistes italians, en una estèril repetició del mestre que havia prè del model; sinó que amb clara visió de renovador volgué relligar el sistema tomista a la ciència contemporània. El propòsit del jove capellà, avalat poc temps després per la iniciativa papal en una famosa encíclica que marca una fita en la marxa de la cultura catòlica—la *Eterni Patris*, promulgada en Agost de 1879—, arribà a cumplida realització al llarg de la seva vida.

Per a comprendre tot l'abast de la transformació operada per Mercier en la faç del pensament contemporani, cal remontar-se d'imaginació a l'estat que atravesava la cultura europea del seu temps. Del Renaixement ençà planava sobre aquesta un equívoc: un cert divorci entre els homes de ciència i els homes d'església més representatius s'havia enfondit amb els anys fins al punt de constituir-se una cultura eclesiàstica hermètica al marge de la corrent científica general. Aquest estat de coses s'aguditzà a la segona meitat del segle XIX.⁶ La poixança enorme de les ciències físiques i naturals havia difós arreu el gust de l'esperit *positiu*. Per a tota forma seriosa de treball intel·lectual s'exigia l'ús dels mètodes d'observació i de laboratori i el control sever de l'experiència. De retop les ciències filosòfiques, morals i religioses caigueren en el major descrèdit, perquè llurs conclusions resultaven impossibles de fonamentar dins d'uns motllos de mètode tan rígids. Adhuc científics de segona fila, traspasant abusivament llurs pròpis dominis, es complaïen en presentar als ulls del gros públic certs resultats de la ciència com manifestament adversos a aquelles idees tradicionals. Esclatà així el tràgic conflicte entre la ciència i la fe, contraposades sovint com antitètiques.

Sobrevingué un malestar indefinible. El centres eclesiàstics, tancats en un isolament suïcida, restaren d'espatlles a la cultura del temps, mentre masses nombroses de treballadors intel·lectuals eren desviats del conreu actiu de la ciència. I els pocs catòlics que, més agosarats o empesos per un atractiu irresistible, s'hi llençaven de plé, sentien l'ambient enrarit al llur voltant per un món de recels i desconfiances. Un enrariment d'aquesta mena es produeix encara avui en països com el nostre, de cultura filosòfica no gaire densa, on les innovacions en la manera admesa de tractar les ciències de l'esperit provoquen sempre alarmes i resistències en certs sectors de caient excessivament tradicional, anquilosats pels anys en una eixorca rutina.

L'actitud dels catòlics covava en el fons un pecat de desconfiança. Molts tenien por de veritat als avenços de la ciència, baldament de paraula s'hi oposessin en rodó. D'altra manera no es comprèn que s'entestessin en tancar-hi els ulls, preferint l'actitud còmoda de la negativa en bloc.

Mercier adoptà una actitud i una tàctica contràries. Plé de confiança en la solidesa de les seves idees morals i religioses, no temé res de la ciència moderna; lluny de girar-s'hi d'esquena, s'hi entregà sense reserves. Els mals de la ciència, els seus defectes i punts flacs, volgué curar-los amb un augment de la ciència mateixa. Al seu entendre, la cultura catòlica necessitava sortir del seu eixorc isolament, incorporar-se al corrent vital del pensament i posar fi al conflicte entre el saber i el creure que trasbalsava tantes consciències.

Sols per aquest relligament a la cultura del temps la restauració del tomisme, preconitzada per Lleó XIII, podia tenir un sentit de cosa viva. Recular purament sis segles endarrera, conduïa de dret al fracàs. Calia repensar, no la lletra del sistema tomista, sinó l'esperit d'una tradició de pensament que plasmà en el segle XIII una filosofia i podia encara plasmar-ne una altra substancialment idèntica, però amb les diferències que comporten els nous temps. Tota filosofia aspira per un cantó a la perennitat, però per l'altre és fruit de la seva època i en porta l'empremta ben marcada. Fôra pueril voler escapar a aquesta llei inexorable del pensar humà.

D'acord amb la ideologia exposada, Mercier lligà la restauració del tomisme amb el conreu de la ciència moderna. Planejà un ensenyament de filosofia, on cada branca d'aquesta anés emparellada amb l'estudi d'una branca científica afina: la cosmologia, o filosofia dels cosmos, era cursada el mateix any que les ciències físiques i matemàtiques, la psicologia simultàniament amb les ciències naturals i biològiques, la criteriologia marxava del braç amb les ciències històriques, i la moral amb les econòmiques, socials i polítiques. Detallant encara més a tall d'exemple, la psicologia o doctrina de l'esperit hi era estudiada juntament amb cursos especials de biologia general, botànica i zoologia, embriogenia, anatomia i fisiologia, i psicologia fisiològica.

Fins ací la idea matriu i el plà de l'ensenyament. Per a portar-lo a la pràctica, Mercier seleccionà un nucli de deixebles i els envià als centres científics més prestigiosos a estudiar amb els grans mestres. Thiéry fou enviat a Leipzig al Laboratori de Guillem Wundt, el creador de la psicologia experimental; Nys, el cosmòleg, esdevingué deixeble d'Ostwald, el famós químic alemany; Maurice de Wulf, el conegudíssim historiador de la filosofia medieval, mantingué íntim contacte amb l'escola muniquesa de Climent Baeumker, la primera autoritat en el seu ram; Simon Déploige cursà els seus estudis de sociologia a les Universitats suïsses. El mateix Mercier havia seguit uns anys abans, com senzill estudiant parisenc, els cursos de Charcot a l'hospital de La Salpêtrière.

Amb aquests valuosos elements aplegats a l'Institut Superior de Filosofia de Lovaina, Mercier creà un fogar de cultura de primera categoria. Fundà museus, biblioteques i laboratoris segons les exigències de l'època. El laboratori de psicologia experimental, destruït pels alemanys durant la guerra, fou un temps el més ben muntat d'Europa. La biblioteca adquirí una gran riquesa de llibres; a la sala especial de revistes hi entrava tot el bo i millor del món.

Es produí així a Lovaina una forta abrivada d'espiritualitat. Dins del nou centre es desvetllaren ben aviat iniciatives i empreses de caràcter científic o exclusivament filosòfic. Déploige fundà un cercle d'estudis socials, que ha tingut una forta repercussió en el país; Maurice de Wulf reuní els seus millors deixebles, en una Societat per a la història de la Filosofia medieval, al costat de la qual creixeren esponeroses una Societat filosòfica d'estudiants i encara d'altres associacions d'un caient semblant. Aquests esforços produïren, com a floració naturalíssima, revistes que tot seguit s'obriren pas en la literatura especialitzada internacional: en 1893 apareix la *Revue Néo-scholastique*, dirigida per M. de Wulf, on, a més d'estudis originals i recensions, s'hi publica l'inventari de tota la literatura filosòfica en butlletí bibliogràfic a part; en 1897 apareix la *Revue Sociale catholique* sota la direcció de Mgr. Déploige; més tard, la *Revue catholique de Droit...*

D'altres publicacions, com els *Anals de l'Institut Superior de Filosofia* o la col·lecció seriada *Els filòsofs belgues* marquen encara noves fites en el camí de la producció científica original.

Lovaina ha esdevingut, per obra i gràcia de Mercier, un dels grans centres de la cultura catòlica i mundial. A les seves aules hi afluïren en abundosa peregrinació estudiants i professors de tot arreu, que han difós el moviment en llurs respectius països i li han donat una esplèndida repercussió internacional. A Itàlia, a Alemanya, a França, als països saxons s'han format, per imitació, altres nuclis de treballadors intel·lectuals, han aparegut noves revistes, s'han creat més laboratoris. El neo-escolasticisme de Mercier ha prè la capdavantera del moviment intel·lectual catòlic i exerceix damunt d'ell un magnífic guiatge espiritual.

* * *

Convé sotstreure's a un equivoc en judicar l'obra filosòfica de Mercier. Convé, sobretot, distingir entre la seva producció literària i la seva obra de restauració del tomisme. El Mercier autor d'unes obres de filosofia no té pas el mèrit del Mercier iniciador i organitzador d'un moviment.

Amb una sincera vocació de professor Mercier ensenyà, mentre li permeteren els deures del seu ministeri. Curs darrera curs, amb constància d'apòstol, desgranà amb les seves explicacions les diferents parts de la filosofia tomista. El seu ensenyament personal cristalitzà en uns quants volums de filosofia, que constitueixen el nucli principal del Curs sistemàtic publicat pels professors de Lovaina. El Curs, traduït a quasi totes les llengües cultes, ha obtingut una enorme difusió.

L'obra filosòfico-literària de Mercier ha envellit depressa. Fou molt alta la seva valor en els inicis de la restauració tomista; unes dezenes d'anys, però, l'han deixat considerablement endarrerida. El curs de psicologia ja no respon a l'estat actual d'aquesta ciència, avui en un ritme velocíssim de progrés. Els altres volums de filosofia han revelat mantes llacunes i defectes en la comprensió del tomisme i de l'aristotelisme, tals com avui els coneixem a través dels nous treballs històrics i sistemàtics de restauració d'aquests sistemes. En el conjunt la visió filosòfica personal de Mercier pateix d'una certa superficialitat. Res d'estrany que en aquest ordre la seva producció original hagi estat superada per la dels deixebles i adherents: un Maurice de Wulf a Bèlgica, un Gemelli a Itàlia o un Geysler a Alemanya, per exemple.

En canvi, la seva tasca d'iniciador i organitzador d'un moviment intel·lectual ha reeixit a meravella. El tomisme renovat guanya cada dia nous adeptes i constitueix un dels pols cap on s'orienta l'actual pensament filosòfic, que, lluny de rodolar cap a un abim en progressiva decadència—com falsament ens volen presentar els derrotistes de casa nostra—, esclata i ascendeix amb nova vigoria, desitjós de relligar-se altra volta a la tradició anterior.

Les manifestacions més recents de la filosofia contemporània assenyalen un acostament a les posicions del neotomisme. La novíssima psicologia es decanta cap a l'espiritualisme; la doctrina del coneixement, liquidada la crisi kantiana, retroba la via d'un realisme d'ascendència secular; la metafísica, renascuda de les seves cendres, s'entronca amb una concepció vitalista dels organismes i amb una idea finalista del món. En moral

la filosofia dels valors—la moda del dia—recobreix sota terminologia moderna les idees ètiques tradicionals. La filosofia de la religió copsa les darreres aportacions de la psicologia, de la sociologia i de la història.

I, mentre els pensadors més representatius del temps s'acosten visiblement a la Escolàstica, tothom esguarda el moviment amb interès. La filosofia catòlica ha conquerit avui plena beligerància; i el títol de catòlic ha esdevingut tanmateix compatible amb tota mena de treball científic. S'ha resolt el conflicte que engunià un dia tantes consciències, colpides amb la seva fe religiosa per una ciència hostil. I, universalitzat el mutual respecte com a condició essencialíssima del treball en el món de les idees, s'ha restablert la unitat de la cultura, dins de la qual catòlics i no catòlics en un ambient de recíproca tolerància cooperen al progrés del coneixement humà.

Aquest resultat es deu, en bona part, als esforços del Cardenal Mercier, davant la tomba del qual el món culte es complau avui en retre testimoni unànim d'admiració a la seva obra de savi i de pensador.

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU